

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS

NUTARIMAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS ĮSTATYMO „DĖL SSRS OKUPACIJOS ŽALOS ATLYGINIMO“, LIETUVOS RESPUBLIKOS ASMENŲ, REPRESUOTŲ UŽ PASIPRIEŠINIMĄ OKUPACINIAMS REŽIMAMS, TEISIŲ ATKŪRIMO ĮSTATYMO (1998 M. KOVO 12 D. REDAKCIJA), LIETUVOS RESPUBLIKOS ĮSTATYMO „DĖL ATSAKOMYBĖS UŽ LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDĄ“ (1992 M. BALANDŽIO 9 D. REDAKCIJA SU VĖLESNIAIS PAKEITIMAIS) ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI

2010 m. lapkričio 29 d.

Vilnius

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, susidedantis iš Konstitucinio Teismo teisėjų Armano Abramavičiaus, Tomos Birmontienės, Prano Kuconio, Kęstučio Lapinsko, Zenono Namavičiaus, Ramutės Ruškytės, Egidijaus Šileikio, Algirdo Taminsko, Romualdo Kęstučio Urbaičio,

sekretoriaujant Daivai Pitrėnaitei,

dalyvaujant suinteresuoto asmens – Lietuvos Respublikos Seimo atstovui Seimo nariui Sauliui Pečeliūnui,

remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsniu, viešame Teismo posėdyje 2010 m. lapkričio 10 d. išnagrinėjo konstitucinės justicijos bylą Nr. 09/2008 pagal pareiškėjo – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo prašymą ištirti, ar:

– Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, šiame įstatyme nenustatyta, kad Lietuvos žmonėms sovietinės okupacijos laikotarpiais dėl genocido padarytą žalą atlygina fiziniai asmenys – genocido vykdytojai,

neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams;

– Lietuvos Respublikos asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymas (1998 m. kovo 12 d. redakcija) ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, šiame įstatyme nenustatyta, kad yra atkuriamos ir kitų kategorijų asmenų, nei nurodyta šiame įstatyme, pažeistos teisės, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Konstitucinis Teismas

nustatė:

I

Pareiškėjas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo civilinę bylą. Teismas nutartimi bylos nagrinėjimą sustabdė ir kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar:

– įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, šiame įstatyme nenustatyta, kad Lietuvos žmonėms sovietinės okupacijos laikotarpiais dėl genocido padarytą žalą atlygina fiziniai asmenys – genocido vykdytojai, neprieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams;

– Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymas (1998 m. kovo 12 d. redakcija) ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, šiame įstatyme nenustatyta, kad yra atkuriamos ir kitų kategorijų asmenų, nei nurodyta šiame įstatyme, pažeistos teisės, neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

II

Pareiškėjo – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo prašymas grindžiamas šiais argumentais.

1. Remdamasis Konstitucinio Teismo suformuota oficialiąja konstitucine doktrina pareiškėjas pažymi, kad pagal Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalį būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas, neatskiriamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai. Konstitucijoje imperatyviai reikalaujama įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti.

2. Lietuvos žmonėms 1940–1993 m. buvusiosios SSRS, kurios tarptautinių teisių ir įsipareigojimų tęsėja yra Rusijos Federacija, genocido nusikaltimais padaryta (individuali) žala, nepaisant jos pobūdžio, apima neturtinę žalą ir traktuojama kaip žalos Lietuvos Respublikai dalis, todėl asmenys, reikalaudami individualiai atlyginti žalą, reikalauja atlyginti Lietuvos Respublikai padarytos žalos dalį.

3. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais), kuris pagal jame nurodytą reguliavimo dalyką – atsakomybę (sąvoka, apimanti visas atsakomybės rūšis) už Lietuvos gyventojų genocidą skirtas visiems atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą santykiams reglamentuoti, įtvirtina genocido nusikaltimus padariusių asmenų baudžiamąją atsakomybę, tačiau nenustato šių asmenų civilinės (turtinės) atsakomybės už žalą ir apskritai nereguliuoja tokios atsakomybės santykių.

Tuo tarpu įstatyme „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ yra nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį atsakomybės už Lietuvos žmonėms sovietinės okupacijos laikotarpiu padarytą žalą, *inter alia* genocidu padarytą žalą, subjektas yra vien SSRS teisių ir įsipareigojimų tęsėja – Rusijos Federacija, bet ne genocido vykdytojai – fiziniai asmenys.

4. Remdamasis oficialiąja konstitucine doktrina, susijusia su asmenų lygiateisiškumo principu, pareiškėjas taip pat prašo ištirti, ar Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatyme (1998 m. kovo 12 d. redakcija) įtvirtintas teisinis reguliavimas ta apimtimi, kuria įstatymu yra atkuriamos pažeistos tam tikrų kategorijų asmenų teisės, o tokios pat kitų kategorijų asmenų teisės neatkuriamos ir neginamos, atitinka Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintą lygiateisiškumo principą ir konstitucinį teisinės valstybės principą. Pasak pareiškėjo, įstatymų leidėjas specialiaisiais įstatymais ėmėsi reguliuoti visuomeninius santykius siekdamas, kad būtų atkurtos dėl sovietinės okupacijos pažeistos asmenų teisės, tačiau jo nagrinėjama byla teikia pagrindą teigti, kad pažeistų teisių atkūrimo procesas nėra užbaigtas ir pažeistos tam tikrų kategorijų asmenų teisės realiai neatkurtos.

III

Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui buvo gauti suinteresuoto asmens – Seimo atstovų Seimo narių Emanuelio Zingerio ir Sauliaus Pečeliūno rašytiniai paaiškinimai, kuriuose teigiama, kad įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“, Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymas (1998 m. kovo 12 d. redakcija) pareiškėjo nurodyta apimtimi neprieštarauja Konstitucijai.

1. Suinteresuoto asmens – Seimo atstovo Seimo nario E. Zingerio pozicija grindžiama šiais Seimo Teisės departamento išdėstytais argumentais.

1.1. Kyla abejonių, ar toks teisinis reguliavimas, pagal kurį asmenims okupacinės valstybės represinių struktūrų padarytą žalą turėtų atlyginti ne tik okupaciją įvykdžiusi valstybė, bet ir tos valstybės represinėse struktūrose tarnavę asmenys, nuteisti už konkrečių nusikaltimų padarymą, būtų teisiškai pagrįstas, nes ta pati žala būtų atlyginama du kartus; būtų pažeidžiamas vienas pagrindinių civilinės atsakomybės principų – visiško nuostolių atlyginimo principas, kuris reiškia, kad nukentėjusiajam turi būti atlyginama tiek, kiek jis iš tiesų prarado, bet ne daugiau, nes civilinė

atsakomybė atlieka tik kompensavimo, bet ne baudimo funkciją. Taigi iš šio principo taip pat išplaukia, kad asmuo, kuris patyrė žalą, dėl jos atlyginimo negali nepagrįstai praturtėti.

1.2. Abejotina, ar toks teisinis reguliavimas, kai dalis žalą patyrusių asmenų ją išsiekotų iš tiesioginių genocido vykdytojų (kai jie yra nustatyti), būtų teisingas tų asmenų, kurie taip pat patyrė žalą dėl tokių nusikaltimų, bet konkretūs šių nusikaltimų vykdytojai nėra nustatyti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn, atžvilgiu.

1.3. Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime yra pažymėjęs, kad jeigu įstatymu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybė visiškai arba iš dalies išvengtų pareigos teisingai atlyginti materialinę ir (arba) moralinę žalą, padarytą neteisėtais pačios valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais, tai reikštų, kad yra nepaisoma konstitucinės žalos atlyginimo sampratos, ir toks teisinis reguliavimas būtų nesuderinamas su Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalimi. Suinteresuoto asmens atstovas E. Zingeris, remdamasis šiomis doktrininėmis nuostatomis, padarė išvadą, kad pagal Konstitucijoje įtvirtintą žalos atlyginimo principą dėl genocido kilusią žalą privalo atlyginti valstybė.

1.4. Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo nustatytu reguliavimu siekiama atkurti teises tų asmenų, kurie patys tiesiogiai patyrė represijas už pasipriešinimą okupacijai, t. y. tų Lietuvos gyventojų, kurie už pasipriešinimą buvo represinių organų nuteisti arba įkalinti neteisėtine tvarka, išstremti iš Lietuvos. Taigi, suinteresuoto asmens atstovo E. Zingerio nuomone, šio įstatymo paskirtis – reguliuoti kiek kitokius santykius, nei nurodomi pareiškėjo prašyme; kitų asmenų, nukentėjusių nuo okupacinių režimų, žalos atlyginimo klausimas nėra šio įstatymo reguliavimo dalykas.

2. Suinteresuoto asmens – Seimo atstovo Seimo nario S. Pečeliūno pozicija grindžiama šiais argumentais.

2.1. Iš įstatymo „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ teksto matyti, kad įstatymas skirtas vien tarpvalstybinių santykių klausimui spręsti – kitos valstybės, atsakingos už SSRS okupacijos žalos atlyginimą (Rusijos Federacijos), atsakomybės reikalavimui pareikšti vadovaujantis visuotinai pripažintomis tarptautinės teisės normomis (bendrosios tarptautinės teisės paprotinėmis normomis), reglamentuojančiomis valstybių atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus.

Įstatymo „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ tikslas – užtikrinti Lietuvos Respublikos tarptautinio reikalavimo dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo pateikimą atsakingai valstybei, šio įstatymo reguliavimo dalykas – atitinkamos Vyriausybės pareigos (prievolės) parengti ir pateikti tokį tarptautinį reikalavimą bei siekti jį įgyvendinti; tai yra viešosios, o ne privatinės teisės aktas, ir jau vien dėl to nuostatų dėl fizinių asmenų materialinės atsakomybės nebuvimo įstatyme „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ negalima traktuoti kaip legislatyvinės omisijos, todėl šis įstatymas neprieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai.

2.2. Šiame įstatyme visų pirma *ipso facto* išreiškiamas Lietuvos Respublikos tarptautinis reikalavimas atlyginti SSRS okupacijos žalą ir įvardijama atsakinga valstybė – Rusijos Federacija, kuriai šis reikalavimas pateikiamas, antra, jame šis tarptautinis reikalavimas sukonkretinamas nurodant, kad reparacija turi būti kompensacijos formos, trečia, parodoma, kad šis reikalavimas buvo pateiktas laiku ir derama forma, ketvirta, demonstruojama nuosekli ir nekintama Lietuvos valstybės poziciją reikalauti, kad atsakinga valstybė – Rusijos Federacija atlygintų visą sovietinės okupacijos žalą. Pasak S. Pečeliūno, turint omenyje tokią tarptautinę teisinę įstatymo „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ reikšmę, galima daryti išvadą, kad šis įstatymas, kaip valstybės vienašalis tarptautinis teisinis aktas, kuriuo reiškiamas ir palaikomas tarptautinis reikalavimas atsakingai už tarptautinės teisės pažeidimą valstybei, iš esmės pagal savo pobūdį negali reglamentuoti kokybiškai kitokių visuomeninių santykių – fizinių asmenų civilinės deliktinės atsakomybės už jų konkrečiais nusikaltimais padarytą žalą, kuri nėra tarpvalstybinių santykių lygmens ir kurios atlyginimas reglamentuojamas iš esmės tik nacionalinės teisės normomis. Todėl įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ negali prieštarauti Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai.

2.3. Žalą patyrę piliečiai nėra šių tarpvalstybinių santykių subjektai, ir Lietuvos Respublikos tarptautinis reikalavimas atlyginti žalą, kurią dėl tarptautinės teisės pažeidimo patyrė jos piliečiai, teikiamas atsakingai valstybei diplomatinės gynybos tvarka, negali niekaip paveikti tokių piliečių teisių pagal nacionalinę teisę žalos atlyginimo reikalauti iš fizinių asmenų, taip pat atsakingų už sukėlusius žalą konkrečius valstybės nusikaltimus, bet yra tik papildoma šios jų teisės gynimo forma. Teisėje yra du skirtingi (skiriasi atsakomybės subjektai ir turinys, atsakomybės funkcijos, atsakomybės nustatymo standartai ir įgyvendinimo mechanizmas) ir nepriklausomi, ne konkuruojantys, o vienas kitą papildantys ir tam tikru laipsniu sutampantys (dvigubos atsakomybės atveju) teisinės atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus režimai: valstybės tarptautinė teisinė atsakomybė ir fizinių asmenų baudžiamoji bei su ja susijusi civilinė atsakomybė.

Konkrečių nusikaltimų vykdytojų teisinės atsakomybės klausimai, įskaitant nusikaltimu padarytos žalos atlyginimo klausimus, turi būti sprendžiami ne pagal tarptautinės teisės normas ir tarpvalstybiniams santykiams reguliuoti skirtą įstatymą „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“, o pagal kitus – baudžiamuosius ir civilinius – nacionalinius įstatymus; tuo atveju, jeigu iš tų asmenų būtų išieškotas su okupacija susijusiais konkrečiais nusikaltimais padarytos žalos atlyginimas, į tai galėtų būti atsižvelgta tarpvalstybinėse Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos derybose dėl bendro okupacijos žalos atlyginimo dydžio.

2.4. Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymas akivaizdžiai skirtas tik pilietinėms teisėms atkurti (1 straipsnis), t. y. baudžiamųjų sankcijų pasekmėms asmens pilietiniam statusui (pavyzdžiui, teistumui ar reputacijai) panaikinti;

todėl įstatymas apsiriboja tik represuotaisiais, nes būtent jie patyrė baudžiamąsias sankcijas, ir netaikomas jų artimiesiems, kurie patys tų sankcijų nepatyrė, nors ir laikytini nukentėjusiais; tuo tarpu materialinės ir moralinės žalos, įskaitant žalą represuotųjų artimiesiems, atlyginimo klausimas spręstinas pagal kitus, civilinius, įstatymus.

IV

Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui buvo gauti Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto vadovo dr. Dainiaus Žalimo rašytiniai paaiškinimai.

V

Konstitucinio Teismo posėdyje suinteresuoto asmens – Seimo atstovas Seimo narys S. Pečeliūnas iš esmės pakartojo rašytiniuose paaiškinimuose išdėstytus argumentus, pateikė papildomus paaiškinimus ir atsakė į teisėjų klausimus.

Konstitucinis Teismas

konstatuoja:

I

1. Minėta, kad pareiškėjas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas *inter alia* prašo ištirti, ar Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymas (1998 m. kovo 12 d. redakcija) ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, šiame įstatyme nenustatyta, kad yra atkuriamos ir kitų kategorijų asmenų, nei nurodyta šiame įstatyme, pažeistos teisės, neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Taigi pareiškėjas ginčija ne Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatyme (1998 m. kovo 12 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą, o tai, kad būtent jame nėra nustatyta to, kas, jo nuomone, turėtų būti nustatyta; tad šiuo atveju iš esmės yra keliamas legislatyvinės omisijos, t. y. tokios teisinio reguliavimo spragos, kurią draudžia Konstitucija, klausimas.

Pažymėtina, kad pareiškėjas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo civilinę bylą pagal atsakovų kasacinius skundus dėl Lietuvos apeliacinio teismo nutarties civilinėje byloje pagal ieškovės – dėl genocido žuvusio asmens šeimos narės ieškinį dėl žalos atlyginimo iš fizinių asmenų – atsakovų, nuteistų už vykdytą genocidą.

2. Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo (1998 m. kovo 12 d. redakcija) 1 straipsnyje nustatyta:

„1. Paskelbti, kad Lietuvos gyventojai, kurie tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų buvo represinių organų nuteisti arba įkalinti neteismine tvarka, arba kitaip buvo apribota jų laisvė pagal RTFSR baudžiamąjį kodeksą (1926 m.), kitų TSRS respublikų baudžiamuosius įstatymus, taip pat kitus

TSRS, RTFSR bei kitų buvusių sovietinių respublikų norminius aktus, hitlerinės Vokietijos baudžiamuosius nuostatus arba vietos įstatymus (1941–1944 m.) už pasipriešinimą agresijai ir okupaciniams režimams, taip pat išstremti iš Lietuvos 1940–1953 metais bei nuteisti pagal buvusios Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso 62, 63, 66–68, 70, 73, 79–82, 88, 89, 199¹, 210, 211, o po 1990 m. kovo 11 d. nuteisti pagal 259, 260, 261, 263 ir atitinkamus buvusių TSRS respublikų baudžiamųjų kodeksų straipsnius, yra nekalti Lietuvos Respublikai ir atkuriamos visos jų pilietinės teisės.

2. Lietuvos Respublikos Seimas pasipriešinimo dalyvių kovą vertina kaip tautos teisės į savigyną pasireiškimą. Ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyviai skelbiami Lietuvos kariais savanoriais ir pripažįstami jų kariniai laipsniai bei apdovanojimai.“

Pažymėtina, jog Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatyme (1998 m. kovo 12 d. redakcija) nustatyta, kad Lietuvos gyventojams, kurie už pasipriešinimą agresijai ar okupaciniams režimams buvo represinių organų nuteisti arba įkalinti neteismine tvarka, arba kitaip buvo apribota jų laisvė, yra atkuriamos pilietinės teisės. Tokiems represuotiems gyventojams šios pilietinės teisės buvo apribotos; šie asmenys pagal minėtą įstatymą buvo pripažinti nekaltais Lietuvos Respublikai.

3. Vadinasi, Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymas (1998 m. kovo 12 d. redakcija) skirtas tik tokių asmenų, kurie buvo represinių organų nuteisti arba įkalinti neteismine tvarka, arba kitaip buvo apribota jų laisvė už pasipriešinimą agresijai ar okupaciniams režimams, pilietinių teisių atkūrimo, o ne žalos atlyginimo, *inter alia* nuo genocido nukentėjusiems asmenims ar jų šeimų nariams, santykiams reguliuoti. Taigi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje, kurioje priėmė nutartį kreiptis į Konstitucinį Teismą, neturėjo (ir negalėjo) taikyti Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo.

4. Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes darytina išvada, kad pareiškėjas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje priėmė nutartį sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl *inter alia* Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo (1998 m. kovo 12 d. redakcija), kuris šioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėjamoje civilinėje byloje neturi būti taikomas.

5. Pagal Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalį tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją.

Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 67 straipsnio 1 dalį teismas kreipiasi į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją, tuo atveju, jei yra

pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai.

6. Konstitucinis Teismas 2007 m. lapkričio 13 d. sprendime konstatavo, kad teismo kreipimasis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitiktį aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, ir tos atitikties tyrimas nėra savitiksliai dalykai, teismo kreipimosi į Konstitucinį Teismą, kaip konstitucinio instituto, paskirtis – užtikrinti, kad bus įvykdytas teisingumas.

Konstitucinis Teismas savo aktuose yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtas specializuotas teismas į Konstitucinį Teismą gali kreiptis su prašymu ištirti ir spręsti, ar Konstitucijai neprieštarauja ne bet kuris konstitucinis įstatymas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams neprieštarauja ne bet kuris įstatymas (jo dalis), taip pat Seimo statutas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, Seimo statutui neprieštarauja ne bet kuris Seimo poįstatyminis teisės aktas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams neprieštarauja ne bet kuris Respublikos Prezidento aktas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams neprieštarauja ne bet kuris Vyriausybės aktas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2007 m. liepos 5 d., 2009 m. spalio 29 d. sprendimai).

Taigi pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą teismas į Konstitucinį Teismą gali kreiptis su prašymu ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja ne bet kuris įstatymas (jo dalis) ar kitas teisės aktas (jo dalis), o tik tas įstatymas (jo dalis) ar kitas teisės aktas (jo dalis), kuris turėtų būti taikomas to teismo nagrinėjamoje byloje.

Pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą teismas neturi *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja toks įstatymas (jo dalis) ar kitas teisės aktas (jo dalis), kuris neturėtų (negalėtų) būti taikomas to teismo nagrinėjamoje byloje (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 22 d., 2007 m. birželio 27 d., 2007 m. liepos 5 d., 2009 m. spalio 29 d. sprendimai, 2007 m. spalio 24 d. nutarimas).

7. Minėta, kad ginčijamas Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymas (1998 m. kovo 12 d. redakcija) skirtas tik tokių asmenų, kurie buvo represinių organų nuteisti arba įkalinti neteismine tvarka, arba kitaip buvo apribota jų laisvė už pasipriešinimą agresijai ar okupaciniams režimams, pilietinių teisių atkūrimo santykiams, o ne žalos

atlyginimo, *inter alia* nuo genocido nukentėjusiems asmenims ar jų šeimų nariams, santykiams reguliuoti. Taigi pareiškėjas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjamoje civilinėje byloje neturi *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymas (1998 m. kovo 12 d. redakcija) neprieštarauja Konstitucijai.

8. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 1 punktą Konstitucinis Teismas savo sprendimu atsisako nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, jeigu prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčio teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą, o pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 3 dalį, jeigu atsisakymo nagrinėti prašymą pagrindai buvo nustatyti pradėjus nagrinėti bylą Konstitucinio Teismo posėdyje, priimamas sprendimas nutraukti bylą.

9. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus šios konstitucinės justicijos bylos dalis pagal pareiškėjo – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo prašymą ištirti, ar Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymas (1998 m. kovo 12 d. redakcija) ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, šiame įstatyme nenustatyta, kad yra atkuriamos ir kitų kategorijų asmenų, nei nurodyta šiame įstatyme, pažeistos teisės, neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutrauktina.

10. Vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 22 straipsnio 4 dalimi, 69 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 3 dalimi, Konstitucinis Teismas nutraukia bylos dalį pagal pareiškėjo – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo prašymą ištirti, ar Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymas (1998 m. kovo 12 d. redakcija) ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, šiame įstatyme nenustatyta, kad yra atkuriamos ir kitų kategorijų asmenų, nei nurodyta šiame įstatyme, pažeistos teisės, neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

II

1. Pareiškėjas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas prašo ištirti, ar įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, šiame įstatyme nenustatyta, kad Lietuvos žmonėms sovietinės okupacijos laikotarpiu dėl genocido padarytą žalą atlygina fiziniai asmenys – genocido vykdytojai, neprieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.

2. Iš pareiškėjo – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo prašymo argumentų ir jo nagrinėtos civilinės bylos medžiagos matyti, kad pareiškėjui kilo abejonių, ar įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ ta apimtimi, kuria šiame įstatyme nenustatyta, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš ši nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, neprieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.

Taigi Konstitucinis Teismas tirs, ar įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ ta apimtimi, kuria šiame įstatyme nenustatyta, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš ši nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, neprieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.

3. Teisiškai SSRS okupacijos žalos Lietuvos Respublikai ir jos gyventojams atlyginimo santykius buvo pradėta reguliuoti tuoj po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo.

3.1. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1991 m. birželio 4 d. priėmė nutarimą „Dėl 1940–1990 m. TSRS padarytos žalos Lietuvos Respublikai ir jos gyventojams atlyginimo“ (įsigaliojo 1991 m. birželio 20 d.), kuriame yra nustatyta:

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, siekdama atstatyti 1940–1991 m. Lietuvos gyventojų pažeistas nuosavybės teises, pažymėdama, kad 1940 m. TSRS įvykdyta Lietuvos Respublikos okupacija ir aneksija, kuri nuo 1944 m. vėl buvo atnaujinta, Lietuvos valstybei ir jos gyventojams padarė didelę žalą, turėdama omenyje, kad ši žala buvo padaryta naikinant ir įkalinant nekaltus Lietuvos gyventojus, neteisėtai nusavinant, naikinant bei išvežant Lietuvos Respublikai ir žmonėms priklausantį turtą, prievarta griauant Lietuvos ūkio struktūras ir vykdant priverstinę kolektyvizaciją ir kitais būdais,

remdamasi visuotinai pripažintomis tarptautinės ir civilinės teisės normomis bei principais, atstovaudama Lietuvos piliečių ir Lietuvos gyventojų, kuriems buvo padaryta žala, teisei reikalauti jos atlyginimo,

nutaria:

1. Pavesti Lietuvos Respublikos Vyriausybei pateikti Lietuvos Respublikos Valstybinei delegacijai tarpvalstybinėms deryboms su TSR Sąjunga apskaičiavimus, kurie pagrindžia 1940–1991 m. TSRS padarytos žalos Lietuvos Respublikai ir jos gyventojams dydį.

2. Įpareigoti Lietuvos Respublikos Valstybinę delegaciją tarpvalstybinėms deryboms su TSR Sąjunga oficialiai iškelti Tarybų Sąjungai klausimą dėl padarytos žalos atlyginimo.“

3.2. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1992 m. birželio 30 d. priėmė nutarimą „Dėl 1992 m. birželio 14 d. referendume priimto Lietuvos Respublikos piliečių sprendimo“ (įsigaliojo 1992 m. liepos 31 d.), kuriame yra nustatyta:

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, remdamasi Referendumo įstatymu ir Lietuvos Respublikos rinkiminės (referendumo) komisijos 1992 m. birželio 17 d. posėdžio nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos referendumo „Dėl buvusios SSRS kariuomenės, dabar priklausančios Rusijos jurisdikcijai, besąlygiško ir neatidėliotino išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos 1992 m. ir padarytos žalos Lietuvai atlyginimo“, įvykusio 1992 m. birželio 14 d., rezultatų nustatymo Respublikoje“, kuriuo patvirtinta, jog:

– referendume dalyvavo per 76% visų rinkimų teisę turinčių Lietuvos Respublikos piliečių,
 – per 90% dalyvavusių referendume piliečių balsavo už referendumui pateiktą reikalavimą,
 o tai sudaro per 68,95% visų balsavimo teisę turinčių piliečių balsų, nutaria skelbti:

1. Lietuvos Respublikos piliečiai 1992 m. birželio 14 d. referendume absoliučia balsų dauguma priėmė sprendimą, reikalaujantį, „kad buvusios SSRS kariuomenės išvedimas iš Lietuvos Respublikos teritorijos būtų pradėtas tuoj pat ir užbaigtas 1992 metais ir kad būtų atlyginta Lietuvos žmonėms bei Lietuvos valstybei padaryta žala“.

2. Lietuvos Respublikos piliečių referendume 1992 m. birželio 14 d. priimtas sprendimas įsigaliojo kitą dieną po oficialių referendumo rezultatų paskelbimo, t. y. nuo 1992 m. birželio 18 dienos.“

Apibendrinant konstatuotina, kad minėtuose teisės aktuose nurodytas subjektas, turintis atlyginti SSRS okupacijos žalą Lietuvos Respublikai ir jos žmonėms, buvo valstybė – SSRS, o vėliau – jos teisių ir įsipareigojimų perėmėja Rusijos Federacija.

3.3. Seimas 2000 m. birželio 13 d. priėmė Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“, kuris įsigaliojo 2000 m. birželio 28 d. Šis įstatymas keičiamas arba papildomas nebuvo. Jis priimtas remiantis *inter alia* visuotinai pripažintomis tarptautinės teisės normomis ir principais, taip pat tarptautine okupacijų žalos atlyginimo, įskaitant Vokietijos okupacijų Antrojo pasaulinio karo metais padarytos žalos kitoms valstybėms bei jų piliečiams kompensavimą, praktika, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo 1991 m. birželio 4 d. nutarimu „Dėl 1940–1990 m. TSRS padarytos žalos Lietuvos Respublikai ir jos gyventojams atlyginimo“, 1991 m. liepos 29 d. Sutartimi tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos „Dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“, kurioje šalys pareiškė esančios „įsitikinusios, jog TSR Sąjungai pašalinus Lietuvos suverenitetą pažeidžiančias 1940 metų aneksijos pasekmes, bus sudarytos papildomos Aukštųjų Susitariančiųjų Šalių ir jų tautų tarpusavio pasitikėjimo sąlygos“, Lietuvos Respublikos piliečių 1992 m. birželio 14 d. referendume pareikšta Tautos valia ir reikalavimu, „kad būtų atlyginta Lietuvos žmonėms bei Lietuvos valstybei padaryta žala“, kuriuos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas patvirtino 1992 m. birželio 30 d. nutarimu, bei tuo, kad Rusijos Federacija pagal tarptautinę teisę yra SSRS teisių ir įsipareigojimų tęsėja (tai nustatyta įstatymo preambulėje). Įstatyme „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ *inter alia* yra nustatyta:

„SSRS okupacijos žalos Lietuvai laikotarpiai:

1) SSRS okupacija ir žala 1940–1990 m. laikotarpiu, įskaitant žalą, padarytą Lietuvos žmonėms, deportuotiems ir prievarta laikytiems SSRS teritorijoje 1941–1945 m., taip pat šiuo laikotarpiu SSRS kariuomenės ir represinių struktūrų padarytą žalą“ (1 straipsnio 1 punktas);

„Lietuvos Respublikos Vyriausybė:

1) iki 2000 m. rugsėjo 1 d. sudaro Lietuvos Respublikos derybų su Rusijos Federacija delegaciją dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo Lietuvos Respublikai;

2) iki 2000 m. spalio 1 d. pagal darbų programą, patvirtintą 1996 m. vasario 13 d. Vyriausybės nutarimu „Dėl žalos, padarytos Lietuvos Respublikai 1940–1991 metais buvusios SSRS ir 1991–1993 metais – Rusijos Federacijos kariuomenės, nustatymo darbų programos“ Nr. 242, patikslina ir užbaigia SSRS okupacijos padarytos žalos skaičiavimus, įtraukiant išmokėjimus Lietuvos piliečiams už SSRS okupacijos metu padarytą žalą ir jos pasekmes, taip pat deportuotų asmenų ir jų palikuonių grįžimo į Tėvynę išlaidas;

3) iki 2000 m. lapkričio 1 d. kreipiasi į Rusijos Federaciją dėl SSRS okupacijos metu padarytos žalos atlyginimo, kartu pateikdama šios žalos skaičiavimus, taip pat apie tai informuoja Jungtinių Tautų Organizaciją, Europos Tarybą ir Europos Sąjungą bei nuolatos siekia šių tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių paramos sprendžiant SSRS okupacijos žalos atlyginimo Lietuvai klausimus;

4) inicijuoja derybas ir nuolatos siekia, kad Rusijos Federacija atlygintų Lietuvos žmonėms ir Lietuvos valstybei SSRS okupacijos padarytą žalą;

5) iš Rusijos Federacijos gautas SSRS okupacijos padarytos žalos atlyginimo lėšas kaupia Valstybės išdo atskiroje okupacijų žalos atlyginimo sąskaitoje ir jas pirmiausia skiria atlyginti Lietuvos gyventojams žalą, patirtą dėl deportacijų, prievartinio darbo, okupacinio režimo represijų ir prarasto turto“ (2 straipsnis).

3.4. Apibendrinant minėtą teisinį reguliavimą konstatuotina, jog iš įstatymo „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ preambulės nuostatų matyti, kad šis įstatymas priimtas remiantis ankstesniais Lietuvos valstybės teisės aktais: Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. birželio 4 d. nutarimu „Dėl 1940–1990 m. TSRS padarytos žalos Lietuvos Respublikai ir jos gyventojams atlyginimo“, Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. birželio 30 d. nutarimu „Dėl 1992 m. birželio 14 d. referendume priimto Lietuvos Respublikos piliečių sprendimo“, o taip pat *inter alia* remiamasi 1991 m. liepos 29 d. Sutartimi tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos „Dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“. Šio įstatymo 2 straipsniu Vyriausybė yra *inter alia* įpareigojama sudaryti derybų su Rusijos Federacija delegaciją (1 punktas) ir inicijuoti derybas bei nuosekliai siekti, kad Rusijos Federacija atlygintų Lietuvos žmonėms ir Lietuvos valstybei SSRS okupacijos padarytą žalą (4 punktas). Taigi šiuo įstatymu reguliuojami santykiai tarp valstybių.

Šiame kontekste pažymėtina, kad fizinių asmenų atsakomybė už jų vykdytą genocidą nėra nustatyta nei Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. birželio 4 d. nutarime „Dėl 1940–1990 m. TSRS padarytos žalos Lietuvos Respublikai ir jos gyventojams atlyginimo“, nei Aukščiausiosios Tarybos

1992 m. birželio 30 d. nutarime „Dėl 1992 m. birželio 14 d. referendume priimto Lietuvos Respublikos piliečių sprendimo“, nei įstatyme „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“.

4. Pažymėtina, kad nukentėjusieji nuo okupacinių režimų, *inter alia* genocido, taip pat jų šeimų nariai įstatyme nustatytais atvejais tam tikru mastu yra remiami valstybės. Šiame kontekste paminėtini *inter alia* šie įstatymai:

4.1. Seimo 1998 m. spalio 6 d. priimtame Lietuvos Respublikos valstybės paramos žuvusių pasipriešinimo 1940–1990 metų okupacijoms dalyvių šeimoms įstatyme (įsigaliojo 1999 m. sausio 1 d.), kurio 2 straipsnio 2 dalyje (2005 m. gruodžio 20 d. redakcija) buvo nustatyta:

„2. Žuvusiųjų tėvams (įtėviams), kitos santuokos iki kario savanorio ar laisvės kovų dalyvio žūties nesudariusiems sutuoktiniams, vaikams (įvaikiams), taip pat broliams ir seserims, jeigu jie pasipriešinimo okupacijoms dalyvio žuvimo metu buvo jaunesni kaip 18 metų ir neturėjo abiejų tėvų (abu tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų buvo mirę) (toliau – šeimos nariai), lygiomis dalimis išmokama tokio dydžio vienkartinė pašalpa:

1) ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvių – karių savanorių, žuvusių ginkluoto susirėmimo, sulaikymo, suėmimo ar okupacinės valdžios vykdytų slaptų operacijų, baudžiamųjų akcijų metu, jeigu asmens žūtis ar mirtis yra susijusi su jo pasipriešinimo veikla, nužudytų ar mirusių tardymo metu iki teismo nuosprendžio įsiteisėjimo arba kurie nuteisti mirties bausme ir bausmė įvykdyta, šeimos nariams – 20 000 Lt;

2) ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvių – karių savanorių, mirusių įkalinimo metu po teismo nuosprendžio įsiteisėjimo, neginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvių – laisvės kovų dalyvių, žuvusių ginkluoto susirėmimo, sulaikymo, suėmimo ar okupacinės valdžios vykdytų slaptų operacijų, baudžiamųjų akcijų metu, jeigu asmens žūtis ar mirtis yra susijusi su jo pasipriešinimo veikla, nužudytų ar mirusių tardymo metu iki teismo nuosprendžio įsiteisėjimo arba kurie nuteisti mirties bausme ir bausmė įvykdyta, šeimos nariams – 15 000 Lt;

3) neginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvių – laisvės kovų dalyvių, nužudytų ar mirusių įkalinimo metu po teismo nuosprendžio įsiteisėjimo, šeimos nariams – 12 000 Lt.“

4.2. Seimo 1994 m. gruodžio 22 d. priimtame Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo (įsigaliojo 1995 m. sausio 1 d.) 11 straipsnio 2 dalyje (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) *inter alia* nustatyta:

„Nukentėjusiųjų asmenų valstybines pensijas šiame įstatyme nustatytais sąlygomis taip pat turi teisę gauti tėvai, sutuoktiniai ir vaikai:

<...>

2) asmenų, žuvusių pasipriešinimo 1940–1990 metų okupacijoms (rezistencijos) veiksmų metu, taip pat nužudytų ir mirusių neteisėto kalinimo ar tremties metu; <...>.“

5. Pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, *inter alia* siekia užtikrinti piliečių pagrindines teises bei laisves.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarime konstatuota, kad Lietuvos valstybės ištikimybė visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams deklaruota dar 1990 m. kovo 11 d. priimtame Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“; vadinasi, sava valia prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir principui *pacta sunt servanda*) yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad santykiai, susiję su žalos atlyginimu nukentėjusiesiems nuo genocido, yra reglamentuojami *inter alia* šiuose tarptautiniuose dokumentuose:

5.1. Tarptautinio baudžiamojo teismo (toliau – Teismas) Romos statutas (toliau – Statutas), priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Teismui įsteigti. Seimas Statutą ratifikavo 2003 m. balandžio 1 d. priimto Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto ratifikavimo“ 1 straipsniu. Šis Statutas Lietuvai įsigaliojo 2003 m. rugpjūčio 1 d. Statuto 1 straipsnyje nustatyta:

„Šiuo Statutu įsteigiamas Tarptautinis baudžiamasis teismas (toliau – Teismas). Jis yra nuolatinė institucija, įgaliota vykdyti savo jurisdikciją asmenims už labai sunkius, tarptautinę bendriją verčiančius susirūpinti nusikaltimus, nurodytus šiame Statute, ir papildanti nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją. Teismo jurisdikciją ir jo veiklą reglamentuoja šio Statuto nuostatos.“

Statuto 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Teismo jurisdikcijai priklauso tik labai sunkūs, visą tarptautinę bendriją verčiantys susirūpinti nusikaltimai. Pagal šį Statutą Teismo jurisdikcijai priklauso šie nusikaltimai: a) genocido nusikaltimas; b) nusikaltimai žmoniškumui; c) karo nusikaltimai; d) agresijos nusikaltimas.“

Statuto 25 straipsnyje *inter alia* nustatyta:

„1. Pagal šį Statutą Teismo jurisdikcijai priklauso fiziniai asmenys.

2. Asmuo, padaręs Teismo jurisdikcijai priklausančią nusikaltimą, atsako asmeniškai, ir jam bausmė skiriama pagal šį Statutą.

<...>

4. Jokia šio Statuto nuostata dėl individualios baudžiamosios atsakomybės neturi įtakos valstybių atsakomybei pagal tarptautinę teisę.“

Statuto 29 straipsnyje nustatyta: „Teismo jurisdikcijai priklausančioms nusikaltimams netaikomas joks senaties terminas.“

Statuto 75 straipsnyje *inter alia* nustatyta:

„1. Teismas nustato žalos atlyginimo nukentėjusiesiems, įskaitant restituciją, kompensaciją ir teisių atkūrimą, principus. Tuo remdamasis savo nuosprendyje Teismas gali arba paprašytas, arba, esant išimtinėms aplinkybėms, savo paties iniciatyva nustatyti nukentėjusiesiems padarytos ar juos liečiančios žalos, nuostolių ir sužalojimų mastą ir dydį bei išdėstyti, kokiais principais vadovaudamasis tai nustatė.

2. Teismas gali priimti nutartį, kurioje tiesiogiai nustatoma, kokio dydžio žalą, padarytą nukentėjusiajam ar jį liečiančią, atlygina nuteistasis, įskaitant restituciją, kompensaciją ir teisių atkūrimą.

Jei reikia, Teismas gali priimti nutartį, kad žala atlygintina per 79 straipsnyje numatytą Patikos fondą. <...>.“

Statuto 79 straipsnyje nustatyta:

„1. Valstybių, Statuto Šalių, Asamblėja įsteigia Patikos fondą nukentėjusiems nuo Teismo jurisdikcijai priklausančių nusikaltimų asmenims ir jų šeimoms remti.

2. Teismas nutartimi gali įpareigoti pinigus ir kitą turtą, gautą iš baudų ar konfiskavimo, pervesti į Patikos fondą.

3. Patikos fondas valdomas laikantis valstybių, Statuto Šalių, Asamblėjos nustatytų kriterijų.“

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste apibendrinant šio Statuto teisinį reguliavimą konstatuotina, kad už labai sunkius, verčiančius tarptautinę bendriją susirūpinti nusikaltimus, *inter alia* genocidą, nustatyta ne tik individuali baudžiamoji atsakomybė, bet ir nuteistojo pareiga atlyginti nukentėjusiesiems padarytą žalą. Pagal šį teisinį reguliavimą Teismo jurisdikcijai priklausantiems nusikaltimams, taigi ir genocidui, netaikomas joks senaties terminas.

Be to, pagal šį teisinį reguliavimą Teismui yra suteikti įgaliojimai nustatyti žalos atlyginimo nukentėjusiesiems, *inter alia* nuo įvykdyto genocido, įskaitant restituciją, kompensaciją ir teisių atkūrimą, principus; Teismas taip pat yra įgaliotas priimti nutartį, kurioje tiesiogiai nustatoma, kokio dydžio žalą, padarytą nukentėjusiajam ar su juo susijusią, atlygina nuteistasis. Šie Teismo įgaliojimai, atsižvelgiant į tai, kad atsakomybei už minėtus nusikaltimus, *inter alia* vykdytą genocidą, netaikomas joks senaties terminas, suponuoją tai, kad Teismas, spręsdamas dėl žalos, kurią nuteistasis turi atlyginti nukentėjusiajam nuo genocido, taip pat nėra saistomas senaties terminų.

5.2. 2005 m. gruodžio 16 d. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją Nr. 60/147, kuria patvirtino Nukentėjusių nuo sunkių tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimų ir sunkių tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų asmenų teisės į gynybos priemones ir žalos atlyginimą pagrindinius principus ir gaires, pagal kurių 7 punktą vidaus teisėje numatyti senaties

terminai kitų rūšių pažeidimams, kurie nesudaro nusikaltimo pagal tarptautinę teisę, įskaitant ir ieškinio senaties terminus, taikytinus civiliniams ieškiniams ir kitoms procedūroms, neturi būti pernelyg varžantys; pagal 8 punktą aukos yra asmenys, kurie individualiai ar kolektyviai patyrė žalą, įskaitant kūno sužalojimus ar moralinę žalą, emocines kančias, materialinę žalą ar kitokią esminį savo pagrindinių teisių pažeidimą dėl veikimo ar neveikimo, sudarančio sunkų tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimą arba sunkų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimą; terminas „auka“ atitinkamais atvejais ir atsižvelgiant į vidaus teisę apima ir tiesioginės aukos giminaičius bei išlaikytinius, kurie patyrė žalą padėdami į sunkią padėtį patekusioms aukoms ar siekdami užkirsti kelią viktimizacijai; pagal 11 punktą sunkių tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimų ir sunkių tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų atveju gynybos priemonės, kaip numatyta tarptautinėje teisėje, turi apimti aukos teises į šias garantijas: a) teisę turėdama lygias galimybes veiksmingai siekti teisingumo; b) teisę į adekvatų, veiksmingą ir operatyvų atlyginimą už patirtą žalą; c) teisę gauti informaciją apie pažeidimus ir žalos atlyginimo mechanizmus; pagal 15 punktą tuo atveju, jei žalą aukai padarė asmuo, juridinis asmuo ar kitas subjektas, jis turi atlyginti aukai žalą arba kompensuoti valstybei jos sumokėtą aukai žalos atlyginimą; pagal 17 punktą valstybės privalo numatyti veiksmingus vidaus teisės mechanizmus sprendimams dėl žalos atlyginimo vykdyti; pagal 18 punktą, remiantis vidaus ir tarptautine teise ir atsižvelgiant į individualias aplinkybes, sunkių tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimų ir tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų aukoms, kai būtina, proporcingai pažeidimo sunkumui ir kitoms bylos aplinkybėms turi būti veiksmingai atlyginta visa žala ir tas atlyginimas gali būti šių formų: restitucija, kompensacija, rehabilitacija, satisfakcija ir garantijos, kad pažeidimas nepasikartos; pagal 20 punktą kompensacija turi būti suteikiama, kai būtina, proporcingai pažeidimo sunkumui ir kitoms bylos aplinkybėms, bet kokiai materialiai įvertinamai žalai, patirtai dėl sunkių tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimų ir sunkių tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, atlyginti, kaip antai: a) žalai fizinei ar psichinei sveikatai; b) prarastoms įsidarbinimo, švietimo ir socialinių išmokų galimybėms; c) turtinei žalai ir prarastoms pajamoms, įskaitant tikėtinas pajamas; d) moralinei žalai; e) patirtoms teisinės ar ekspertų pagalbos, medikamentų, medicinos paslaugų bei psichologinių ar socialinių paslaugų išlaidoms.

Taigi šia rezoliucija patvirtintais principais ir gairėmis siekiama nukentėjusiesiems nuo sunkių tarptautinės žmogaus teisių teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, *inter alia* genocido, užtikrinti *inter alia* teisę į turtinės ir moralinės žalos, padarytos šiais pažeidimais, adekvatų, veiksmingą ir operatyvų atlyginimą, priteisiamą iš kaltų asmenų, o valstybės įpareigojamos nustatyti veiksmingus vidaus teisės mechanizmus sprendimams dėl visos žalos atlyginimo (apimančio šias formas: restituciją, kompensaciją, rehabilitaciją, satisfakciją ir garantijas, kad pažeidimas nepasikartos) vykdyti.

6. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste paminėtina ir tai, kad 1948 m. gruodžio 9 d. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė Konvenciją dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, o 1968 m. lapkričio 26 d. ji priėmė Konvenciją dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui.

6.1. 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijoje dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį *inter alia* yra nustatyta: „Susitariančiosios Šalys patvirtina, kad genocidas, nesvarbu, ar jis vykdomas taikos ar karo metu, yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę, ir įsipareigoja užkirsti jam kelią ir už jį bausti“ (1 straipsnis); „Asmenys, vykdydami genocidą ar kokią nors kitą 3 straipsnyje nurodytą veiką, yra baudžiami nepaisant to, ar jie yra pagal konstituciją atsakingi valstybės vadovai, pareigūnai ar privatūs asmenys“ (4 straipsnis); „Susitariančiosios Šalys, kiekviena vadovaudamasi savo konstitucija, įsipareigoja priimti reikiamus teisės aktus, kad įsigaliotų šios Konvencijos nuostatos ir kad būtų numatytos veiksmingos bausmės asmenims, kaltiems dėl genocido ar dėl kitos 3 straipsnyje nurodytos veikos“ (5 straipsnis).

6.2. Pažymėtina, jog 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį preambulėje konstatuota, kad „genocidas yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę ir prieštarauja Jungtinių Tautų Organizacijos tikslams bei yra smerkiamas civilizuoto pasaulio“, kad „per visą istoriją dėl genocido žmonija patyrė daug nuostolių“, kad „norint išvaduoti žmoniją nuo tokios pasibaisėtinos nelaimės būtina bendradarbiauti tarptautiniu mastu“.

Pagal 1968 m. lapkričio 26 d. Konvenciją dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui genocidas pagal tarptautinę teisę priskiriamas patiems sunkiausiems nusikaltimams ir bausmė už jį yra svarbus veiksnys užkertant jam kelią (tai nustatyta šios konvencijos preambulėje). Šioje konvencijoje *inter alia* nustatyta, jog genocidui, kad ir kada jis padarytas, netaikomi jokie senaties terminai.

7. Aukščiausioji Taryba 1992 m. balandžio 9 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį ir 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai“. Minėtu nutarimu Lietuva prisijungė prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį ir 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Aukščiausioji Taryba 1992 m. balandžio 9 d. priėmė įstatymą „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“, kuris įsigaliojo 1992 m. balandžio 15 d. Šiame įstatyme *inter alia* buvo nustatyta:

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, prisijungdama prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį bei 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai, pripažindama 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo įstatus, atsižvelgdama į tai, kad minėtosios tarptautinės sutartys įpareigoja priimti nacionalinius įstatymus, numatančius atsakomybę už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui, taikai ir karinius nusikaltimus, konstatuodama, kad genocido, nusikaltimų žmoniškumui politika Lietuvos gyventojų atžvilgiu buvo vykdoma nacistinės Vokietijos ar SSRS okupacijos ir aneksijos laikais, vadovaudamasi tarptautinės bendrijos visuotinai pripažinta nuostata, kad žmonių naikinimas bet kuriuo tikslu suvokiamas kaip nusikaltimas, priima šį įstatymą“ (preamble); „Veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį gyventojų, priklausančių kokiai nors nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei, pasireiškusieji šių grupių narių žudymu, žiauriu kankinimu, sunkiu kūno sužalojimu, protinio vystymosi sutrikdymu; tyčiniu sudarymu tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis siekiama sunaikinti visą ar dalį tokios žmonių grupės; prievartiniu vaikų perdavimu iš šių grupių į kitas ar panaudojimu priemonių, kuriomis siekiama prievarta apriboti gimstamumą (genocidas), – baudžiami laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų su turto konfiskavimu arba mirties bausme su turto konfiskavimu“ (1 straipsnis); „Lietuvos žmonių žudymas ar kankinimas, jos gyventojų deportavimas, padaryti nacistinės Vokietijos ar SSRS okupacijos ir aneksijos Lietuvoje metais, atitinka tarptautinės teisės normose numatyto genocido nusikaltimo požymius“ (2 straipsnis); „Įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ turi grįžtamąją galią, o asmenims, padariusiems šiame įstatyme numatytus veiksmus iki jo įsigaliojimo, patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senatis netaikoma“ (3 straipsnis).

Konstatuotina, kad šis įstatymas reglamentavo genocido nusikaltimą padariusių fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės santykius; nors įstatyme „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija) reguliuojami asmenų atsakomybės už nacistinės Vokietijos ar SSRS okupacijos ir aneksijos metais vykdytą Lietuvos gyventojų genocidą santykiai, jame nebuvo reguliuojami žalos atlyginimo, kaip civilinės atsakomybės už padarytą genocidą, santykiai, *inter alia* nėra nustatyta, jog reikalavimams atlyginti žalą iš genocido nusikaltimą padariusių fizinių asmenų ieškinio senatis netaikoma.

8. Pabrėžtina, kad būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą buvo nustatytas Lietuvių Tautos 1992 m. spalio 25 d. referendume priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kuri įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d.

Pagal Konstitucijos 150 straipsnio nuostatas Lietuvos Respublikos Konstitucijos sudedamąja dalimi yra Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. spalio 25 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“. Šio įstatymo 2 straipsnyje nustatyta: „Įstatymai,

kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštaruja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis.“

9. Įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija) buvo keičiamas.

9.1. Seimo 1998 m. balandžio 21 d. priimtu Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 62¹, 71 straipsniais ir 8¹, 24, 25, 26, 35, 49, 54¹, 89 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu (įsigaliojusių 1998 m. gegužės 6 d.), kurio 11 straipsnio 3 dalimi įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija) 1, 3, 4, 5 straipsniai pripažinti netekusiais galios, o šio įstatymo 9 straipsniu Baudžiamasis kodeksas buvo papildytas 71 straipsniu „Genocidas“:

„Veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį gyventojų, priklausančių kokiam nors nacionalinei, etninei, rasinei, religinei, socialinei ar politinei grupei, pasireiškę šių grupių narių žiauriu kankinimu, sunkiu kūno sužalojimu, protinio vystymosi sutrikdymu; tyčiniu sudarymu tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis siekiama sunaikinti visą ar dalį tokios žmonių grupės; prievartiniu vaikų perdavimu iš šių grupių į kitas ar priemonių, kuriomis siekiama prievarta apriboti gimstamumą, panaudojimu, –

baudžiami laisvės atėmimu nuo penkerių iki dvidešimties metų.

Šio straipsnio 1 dalyje numatyti veiksmai, pasireiškę žmonių žudymu, taip pat šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytų veiksmų organizavimas arba vadovavimas jiems –

baudžiami laisvės atėmimu nuo dešimties iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos, arba mirties bausme.“

Šiame Baudžiamojo kodekso straipsnyje įtvirtinta genocido apibrėžtis, palyginti su nustatyta įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija) 1 straipsnyje, buvo išplėsta – prie asmenų, kurių atžvilgiu vykdytas genocidas, priskirti ir gyventojai, priklausantys socialinei ar politinei grupei; už genocidą nebenumatyta skirti turto konfiskavimo.

Pažymėtina ir tai, kad šio įstatymo 6 straipsniu Baudžiamasis kodeksas buvo papildytas 49 straipsnio 5 dalimi:

„Nėra senaties genocido nusikaltimui. Asmenims, nuteistiems už genocidą, amnestija netaikoma.“

Šis Baudžiamojo kodekso pakeitimas ir papildymas reiškė, kad baudžiamosios atsakomybės už genocidą santykius imta reguliuoti nebe įstatymu „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“, o Baudžiamuoju kodeksu.

9.2. Seimo 2003 m. balandžio 3 d. priimtu Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ preambulės pakeitimo įstatymo 1 straipsniu preambulės ketvirtojoje pastraipoje vietoje žodžių „taikai ir karinius nusikaltimus“ įrašyti tokie žodžiai: „karo nusikaltimus“. Įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija) 2 straipsnis išliko nepakitęs.

10. Seimas 2000 m. rugsėjo 26 d. priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymą, kurio 1 straipsniu patvirtino Baudžiamąjį kodeksą, o pagal 2 straipsnį šio Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo data turėjo būti nustatyta atskiru įstatymu. Seimas 2002 m. spalio 29 d. priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymą. Šio įstatymo 1 straipsnyje nustatyta, kad naujasis Baudžiamasis kodeksas įsigalioja 2003 m. gegužės 1 d., o pagal 47 straipsnio 1 dalį, įsigaliojus naujam Baudžiamajam kodeksui, neteko galios iki tol galiojęs Baudžiamasis kodeksas.

Baudžiamojo kodekso 99 straipsnyje „Genocidas“ (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) nustatyta:

„Tas, kas siekdamas fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasinei, religinei, socialinei ar politinei grupei, organizavo, vadovavo ar dalyvavo juos žudant, kankinant, žalojant, trikdant jų protinį vystymąsi, deportuojant, kitaip sudarant tokias gyvenimo sąlygas, kad jos lėmė visų jų ar dalies žūtį, ribojo toms grupėms priklausančių žmonių gimstamumą ar prievarta perdavė jų vaikus kitoms grupėms,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.“

Baudžiamojo kodekso 99 straipsnyje (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) išdėstyta genocido apibrėžtis, palyginti su nustatyta Baudžiamojo kodekso 71 straipsnyje (1998 m. balandžio 21 d. redakcija), išplėsta (prie genocidą sudarančių veiksmų priskirtas deportavimas).

Pažymėtina, kad pagal Baudžiamojo kodekso 95 straipsnio 5 dalies 1 punktą (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) ir 95 straipsnio 8 dalies 1 punktą (2010 m. birželio 15 d. redakcija) genocidui netaikoma apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis.

Pabrėžtina, kad įstatymuose, *inter alia* Baudžiamajame kodekse, įtvirtinta genocido apibrėžtis nėra tyrimo dalykas šioje konstitucinės justicijos byloje.

11. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad Seimas 2000 m. liepos 18 d. priėmė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymą, kurio 1 straipsniu buvo patvirtintas Civilinis kodeksas. Šio įstatymo 2 straipsnyje

nustatyta, kad „Civilinis kodeksas įsigalioja nuo 2001 m. liepos 1 d., išskyrus tas Kodekso normas, kurioms šis įstatymas nustato kitus įsigaliojimo terminus“.

11.1. Civilinio kodekso (2000 m. liepos 18 d. redakcija) 6.250 straipsnyje nustatyta:

„6.250 straipsnis. Neturtinė žala

1. Neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais.

2. Neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.“

Taigi pagal šį teisinį reguliavimą, jeigu fizinis asmuo padarė nusikaltimą, dėl to neturtinę žalą patyręs kitas asmuo visais atvejais gali reikalauti atlyginti ją.

11.2. Pagal Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo (2000 m. liepos 18 d. redakcija) 11 straipsnį taisyklės dėl neturtinės žalos atlyginimo taikomos tiems civiliniams teisiniams santykiams, kurių faktinis pagrindas atsiranda įsigaliojus šiam kodeksui.

Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo (2000 m. liepos 18 d. redakcija) nuostatos nebuvo keičiamos arba papildomos.

11.3. Pagal Civilinio kodekso (2000 m. liepos 18 d. redakcija) 1.125 straipsnio 1 dalį bendrasis ieškinio senaties terminas yra dešimt metų, o pagal šio straipsnio 8 dalį reikalavimams dėl padarytos žalos atlyginimo taikomas sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas.

11.4. Civilinio kodekso (2000 m. liepos 18 d. redakcija) 1.134 straipsnyje nustatyta:

„1.134 straipsnis. Reikalavimai, kuriems ieškinio senatis netaikoma

Ieškinio senatis netaikoma:

1) iš asmeninių neturtinių teisių pažeidimų atsirandantiems reikalavimams, išskyrus įstatymų numatytus atvejus;

2) indėlininkų reikalavimams išmokėti indėlius, padėtus į banką ar kitas kredito įstaigas;

3) kitų įstatymų nustatytais atvejais ir kitiems reikalavimams.“

11.5. Minėtos Civilinio kodekso (2000 m. liepos 18 d. redakcija) nuostatos, *inter alia* nuostata, kad ieškinio senatis netaikoma įstatymų numatytais atvejais, nebuvo keičiamos arba papildomos.

III

1. Minėta, kad pareiškėjas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas prašo ištirti, ar įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ ta apimtimi, kuria šiame įstatyme nenustatyta, kad dėl genocido

žalą patyrę asmenys turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš ši nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, neprieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.

Taigi pareiškėjas ginčija, jo manymu, šiame įstatyme esančią legislatyvinę omissiją – tai, kas šiame teisės akte nėra nustatyta, nors, pareiškėjo manymu, pagal Konstituciją įstatymų leidėjo turėtų būti nustatyta, taigi prašyme ginčijama tokia teisinio reguliavimo spraga, kurią, pareiškėjo nuomone, Konstitucija draudžia.

2. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omissija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tam tikrame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omissijos atveju tas teisinis reguliavimas turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, *inter alia* pati Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2008 m. lapkričio 5 d. sprendimai, 2009 m. kovo 2 d., 2009 m. birželio 22 d., 2009 m. gruodžio 11 d., 2010 m. rugsėjo 29 d. nutarimai).

3. Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime yra konstatavęs, kad teisės spragų (neišskiriant nė legislatyvinės omissijos) pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas. Be to, Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime, 2007 m. birželio 7 d. nutarime yra konstatavęs: galutinai pašalinti teisės spragas galima tik teisę kuriančioms institucijoms išleidus atitinkamus teisės aktus.

Tačiau vien tai, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių laiku nesureguliuoja teisiškai arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai, nereiškia, kad teismai negali ir neturi vykdyti teisingumo. Tokiais atvejais nepaneigiama galimybė teismams tam tikru mastu teisės spragas užpildyti *ad hoc* ir taikant teisę (*inter alia* naudojantis teisės analogija, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją).

Kita vertus, minėta teismų galimybė užpildyti teisės spragas *ad hoc* nereiškia, kad įstatymų leidėjas neturi pareigos per protingą laiką, paisydamas Konstitucijos, įstatymu nustatyti deramą atitinkamų santykių teisinį reguliavimą (Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas).

4. Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos viršenybės principas suponuoja ir įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą atsižvelgiant į Konstitucijos normas ir principus, užtikrinti teisės aktų, reguliuojančių tuos pačius santykius, darnią hierarchinę sistemą (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d., 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimai, 2007 m. sausio 17 d. sprendimas, 2007 m. kovo 20 d., 2008 m. gegužės 28 d., 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad teisės aktų, priimtų iki Konstitucijos įsigaliojimo, peržiūros ir įvertinimo atitikties Konstitucijai atžvilgiu procesas nėra vienkartinis aktas, tačiau šis procesas negali tęstis nepagrįstai ilgą laiką (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d., 2007 m. kovo 20 d., 2008 m. gegužės 28 d., 2010 rugsėjo 7 d. nutarimai).

5. Būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą nustatytas Lietuvių Tautos 1992 m. spalio 25 d. referendume priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kuri įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d.; nuo tol Lietuvos nacionalinė teisės sistema turėjo būti kuriama ir plėtojama tik Konstitucijos pagrindu.

Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas; taigi būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas (Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2010 m. vasario 3 d., 2010 m. gegužės 13 d. nutarimai); Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. kovo 27 d., 2010 m. gegužės 13 d. nutarimai).

6. Bendrieji konstituciniai žalos atlyginimo nukentėjusiam asmeniui pagrindai kyla *inter alia* iš konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų. Aiškindamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinį Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija. Pabrėžtina, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys atskleidžiamas atsižvelgiant į įvairias Konstitucijos nuostatas, įvertinant visas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes ir atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų turinį.

Konstitucinis Teismas savo aktuose taip pat ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo teisingumo principo ir atvirkščiai (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2008 m. gruodžio 24 d., 2009 m. spalio 8 d., 2010 m. gegužės 28 d. nutarimai). Taigi konstitucinis teisingumo principas yra neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas.

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs ir tai, kad teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų; jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d., 2000 m. gruodžio

6 d., 2003 m. kovo 17 d., 2003 m. lapkričio 17 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2010 m. birželio 29 d. nutarimas).

Pagal Konstituciją asmeniui padarytos žalos atlyginimas turi būti realus ir teisingas (Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas). Konstitucinis būtinumo atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą principas neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas atsirasti tokiai situacijai, kad asmuo, patyręs žalą, *inter alia* moralinę, negalėtų gauti teisingo žalos atlyginimo (Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas).

7. Konstitucinė asmens teisė reikalauti realaus ir teisingo materialinės ir moralinės žalos atlyginimo nereiškia, kad įstatyme negali būti apibrėžtos įvairios žalos atsiradimo sąlygos ir pagrindai, o atsižvelgiant į tai nustatomi tinkami terminai reikalauti tokio atlyginimo.

Šiame kontekste pažymėtina, kad žala gali atsirasti įvairiais pagrindais ir aplinkybėmis, *inter alia* ir dėl nusikaltimo padarymo, taip pat ir dėl tokių nusikaltimų kaip genocidas, atsakomybei už kurį pagal tarptautinius dokumentus senaties terminai nėra taikomi.

Tiek per SSRS, tiek per nacistinės Vokietijos įvykdytas Lietuvos okupacijas buvo ne tik paneigta demokratija, bet ir daromi nusikaltimai prieš okupuotos valstybės gyventojus, *inter alia* vykdomas genocidas. Akivaizdu, kad nuo okupaciniams režimams tarnavusių fizinių asmenų padarytų genocido nusikaltimų nukentėję asmenys okupacijos metais neturėjo teisinių galimybių įgyvendinti savo teisės reikalauti, kad genocido nusikaltimus padarę fiziniai asmenys atlygintų žalą.

8. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimas Konstitucijoje suponuoja įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą leidžiant asmens ir valstybės santykius reguliuojančius teisės aktus vadovautis žmogaus teisių ir laisvių prioritetu, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemonės (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas).

Pagal Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalį, konstitucinį teisingumo principą negali būti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas susiklostyti tokioms situacijoms, kad asmenų patirta žala, *inter alia* dėl genocido, negalėtų būti teisingai atlyginta.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad toks teisinis reguliavimas, pagal kurį dėl genocido žalą patyrę asmenys negalėtų gauti teisingo žalos atlyginimo dėl to, kad šios žalos atlyginimo jie neturėtų teisės reikalauti iš genocido nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, dėl kurių yra priimtas ir įsiteisėjęs teismo nuosprendis, prieštarautų Konstitucijai, *inter alia* jos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniam teisingumo principui.

Taigi iš Konstitucijos, *inter alia* jos 30 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisingumo principo, įstatymų leidėjui kyla pareiga dėl genocido padarymo atsiradusios neatlygintos žalos atlyginimo santykius reguliuoti taip, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys nevaržomi jokių terminų turėtų teisę reikalauti teisingo žalos atlyginimo iš genocido nusikaltimus padariusių fizinių asmenų.

IV

Dėl įstatymo „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ ta apimtimi, kuria šiame įstatyme nenustatyta, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš ši nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, atitikties Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.

1. Minėta, kad pareiškėjas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas prašo ištirti, ar įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ ta apimtimi, kuria šiame įstatyme nenustatyta, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš ši nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, neprieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.

Pareiškėjas, pagrįsdamas minėto įstatymo prieštaravimą Konstitucijai, teigia, kad įstatyme „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ yra nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį atlyginti Lietuvos žmonėms sovietinės okupacijos laikotarpiais padarytą žalą, *inter alia* dėl genocido padarytą žalą, turi tik SSRS teisių ir įsipareigojimų tęsėja – Rusijos Federacija, o ne genocido nusikaltimą padarę fiziniai asmenys.

Taigi pareiškėjas ginčija, jo manymu, šiame įstatyme esančią legislatyvinę omisiją – tai, kas šiame teisės akte nėra nustatyta, t. y. kad dėl genocido atsiradusią žalą privalo atlyginti ir genocido nusikaltimą padarę fiziniai asmenys, nors, pareiškėjo manymu, pagal Konstituciją įstatymų leidėjo tai turėtų būti nustatyta. Vadinasi, pareiškėjo prašyme ginčijama tokia teisinio reguliavimo spraga, kurią, pareiškėjo nuomone, draudžia Konstitucija.

2. Kaip minėta, įstatyme „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ buvo apibrėžti SSRS okupacijos žalos Lietuvai laikotarpiai; nustatytos prievolės Lietuvos Respublikos Vyriausybei apskaičiuoti bendrą (visą) SSRS okupacijos žalos dydį ir pateikti atitinkamą reikalavimą atsakingai valstybei; numatyta steigti SSRS deportuotų asmenų grįžimo į Tėvynę fondą.

Įstatymu „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ nėra reguliuojami nei konkrečių fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės už genocidą nustatymo santykiai, nei SSRS okupacijos ir aneksijos metais konkrečioms asmenims ar jų šeimų nariams padarytos tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atlyginimo santykiai.

Taigi šis įstatymas buvo skirtas reguliuoti tarpvalstybiniais SSRS okupacijos žalos atlyginimo santykiams.

3. Taigi nėra pagrindo teigti, kad pagal Konstituciją būtent įstatyme „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ turėjo būti nustatyta genocido nusikaltimus padariusių fizinių asmenų atsakomybė už SSRS 1940–1990 m. okupacijos ir aneksijos metais Lietuvos žmonėms padarytą žalą. Vadinasi, įstatyme „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ nėra legislatyvinės omissijos, t. y. teisės spragos, kurią draudžia Konstitucija.

4. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus darytina išvada, jog įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ ta apimtimi, kuria jame nenustatyta, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš *inter alia* genocido nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, neprieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.

5. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog jis, nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja įstatymo, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija, nuostatos, kuriomis yra įsiterpiama į ginčijamo įstatymo reguliuojamus santykius, privalo tai konstatuoti.

Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip minėta, Aukščiausioji Taryba 1992 m. balandžio 9 d. priėmė įstatymą „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“, kuris įsigaliojo 1992 m. balandžio 15 d. Šio įstatymo preambulėje pažymėta, kad Aukščiausioji Taryba, prisijungdama prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimo už jį bei 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai, pripažindama 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo įstatus, atsižvelgė į tai, kad minėtosios tarptautinės sutartys įpareigoja priimti nacionalinius įstatymus, numatančius atsakomybę *inter alia* už genocidą. Šis įstatymas reglamentavo genocido nusikaltimą padariusių fizinių asmenų baudžiamosios atsakomybės santykius. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad šio įstatymo pavadinime pavartota sąvoka „atsakomybė“ apima ne tik baudžiamąją, bet ir kitas teisinės atsakomybės rūšis, *inter alia* civilinę atsakomybę. Tačiau šiame įstatyme nebuvo ir nėra reguliuojami žalos atlyginimo, kaip civilinės atsakomybės už padarytą genocidą, santykiai.

6. Priėmus Konstituciją santykių, susijusių su asmens atsakomybe už genocidą, teisinis reguliavimas turėjo būti suderintas su Konstitucija.

7. Minėta, kad pagal Civilinio kodekso (2000 m. liepos 18 d. redakcija) 6.250 straipsnio 2 dalį jeigu asmuo padarė nusikaltimą, dėl to žalą patyręs asmuo visais atvejais gali reikalauti atlyginti neturtinę žalą; pagal Civilinio kodekso (2000 m. liepos 18 d. redakcija) 1.125 straipsnio 8 dalį reikalavimams dėl padarytos žalos atlyginimo taikomas sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas; Civilinio kodekso (2000 m. liepos 18 d. redakcija) 1.134 straipsnyje nustatyta: „Ieškinio senatis netaikoma: 1) iš asmeninių neturtinių teisių pažeidimų atsirandantiems reikalavimams, išskyrus įstatymų numatytus atvejus; 2) indėlininkų reikalavimams išmokėti

indėlius, padėtus į banką ar kitas kredito įstaigas; 3) kitų įstatymų nustatytais atvejais ir kitiems reikalavimams.“

Taigi pagal šį teisinį reguliavimą įstatymų leidėjas gali kituose įstatymuose nustatyti atvejus ir pagrindus, kada ieškinio senatis netaikoma ir kitiems reikalavimams, *inter alia* reikalavimams atlyginti tam tikrais išskirtiniais pagrindais atsiradusią žalą.

8. Minėta ir tai, kad ir šiuo metu galioja 1992 m. balandžio 9 d. priimtas įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (su vėlesniais pakeitimais). Taip pat minėta, kad šio įstatymo pavadinime pavartota sąvoka „atsakomybė“ apima ne tik baudžiamąją, bet ir kitas teisinės atsakomybės rūšis, *inter alia* civilinę atsakomybę. Įstatyme „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) nebuvo ir nėra reguliuojami žalos atlyginimo, kaip civilinės atsakomybės už padarytą genocidą, santykiai, *inter alia* nėra nustatyta, jog reikalavimams, kad genocido nusikaltimą padarę fiziniai asmenys atlygintų žalą, ieškinio senatis netaikoma.

Konstatuotina, jog įstatyme „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) nenustatyta, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys nevaržomi jokių terminų turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš šių nusikaltimą padariusių fizinių asmenų.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad tokia minėtame įstatyme esanti teisinio reguliavimo spraga sudaro prielaidas susiklostyti ir tokioms teisinėms situacijoms, kad asmenys, okupacijų laikotarpiais patyrę žalą dėl genocido, iš genocido nusikaltimą padariusių fizinių asmenų negali reikalauti teisingai atlyginti žalą.

9. Minėta, kad pagal Konstituciją asmeniui padarytos žalos atlyginimas turi būti realus ir teisingas. Konstitucinis būtinumo atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą principas neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai.

Minėta ir tai, kad įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas susiklostyti tokiai situacijai, kad žalą, *inter alia* moralinę, patyręs asmuo negalėtų gauti teisingo žalos atlyginimo.

Taip pat minėta, kad toks teisinis reguliavimas, pagal kurį dėl genocido žalą patyrę asmenys negalėtų gauti teisingo žalos atlyginimo dėl to, kad šios žalos atlyginimo jie neturėtų teisės reikalauti iš genocido nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, dėl kurių yra priimtas ir įsiteisėjęs teismo nuosprendis, prieštarautų Konstitucijai, *inter alia* jos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniam teisingumo principui.

Minėta ir tai, kad iš Konstitucijos, *inter alia* jos 30 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisingumo principo, įstatymų leidėjui kyla pareiga dėl genocido padarymo atsiradusios neatlygintos

žalos atlyginimo santykius reguliuoti taip, kad dėl genocido patyrę žalą asmenys nevaržomi jokių terminų turėtų teisę reikalauti teisingo žalos atlyginimo iš genocido nusikaltimus padariusių fizinių asmenų.

10. Kaip minėta, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplacitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tam tikrame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, *inter alia* pati Konstitucija.

11. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste konstatuotina, kad priėmus Konstituciją įstatymų leidejas, įstatyme „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) nenustatydamas, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys nevaržomi jokių terminų turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš ši nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, neatsižvelgė į iš Konstitucijos, *inter alia* jos 30 straipsnio 2 dalies, konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų, kylančius imperatyvus.

12. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus darytina išvada, kad įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) ta apimtimi, kuria jame nenustatyta, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys nevaržomi jokių terminų turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš ši nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, prieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53, 54, 55, 56 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

nutaria:

1. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“ (Žin., 2000, Nr. 52-1486) ta apimtimi, kuria jame nenustatyta, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš ši nusikaltimą padariusių fizinių asmenų, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

2. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais; Žin., 1992, Nr. 13-342; 1998, Nr. 42-1140; 2003, Nr. 38-1700) ta apimtimi, kuria jame nenustatyta, kad dėl genocido žalą patyrę asmenys nevaržomi jokių terminų turi teisę reikalauti atlyginti žalą iš ši nusikaltimą

padariusių fizinių asmenų, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Nutarimas skelbiamas Lietuvos Respublikos vardu.

Konstitucinio Teismo teisėjai:

Armanas Abramavičius

Toma Birmontienė

Pranas Kuconis

Kęstutis Lapinskas

Zenonas Namavičius

Ramutė Ruškytė

Egidijus Šileikis

Algirdas Taminskas

Romualdas Kęstutis Urbaitis